

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane zacelo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četrť leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 25. januarja 1860.

Koristnost drevja poleg cest.

Drevje naj že je sadno ali kako drugo poleg kantonskih cest, in tudi pri velikih cesarskih cestah in poleg železnic, ni le koristna, temuč tudi silno potrebna reč, posebno pa pri nas na Notranjskem.

Nikoli se pa drevje pri cestah, po katerih ljudje vozarijo in hodijo, toliko ne pogreša, ko ravno kadar je sneg. Tega pač nikjer tako ne skušajo kakor na Notranjskem. Kadar še zraven snega huda burja razsaja, vse poti in ceste zabriše, vozove zamete, in kakor je bilo letos pred božičem, je sneg z viharjam hlapone in vozove za tri dni ustavil. Tudi domači človek, kteremu je vsa okolica znana, kadar s snegom hudo mete, ni v stanu ceste najti, ker dostikrat komaj seženj pota pred saboj vidi. Tako tavaje zabrede v zamete ali pride dostikrat celo na nasprotno stran kakor se je namenil. Ravno tako in še huje je vozniku, če mora po celem sneg gaziti, in ne najde ceste; zdaj zabredejo konji na eno, zdaj na drugo stran ceste; zdaj v kakošne zamete, zdaj v graben ali jamo, tako da morajo ljudje na pomoč priti, da otmejo voznika in konje gotovemu poginu v snegu.

Kje jih je že toliko zmerznilo, ko ravno na Krasu, kjer je burja najhujša! Poglavitni vzrok vsega tega je goli Kras, pomanjkanje gojzdov, in pa ceste brez drevja. Da je nekđaj po Krasu gojzd bil, je gotovo, in da takrat tudi ni bilo take silne burje, je tudi gotovo. Nevošljivost in upornost nekđanjih Benečanov je nam premenila Kras v pravo puščavo, kjer le viharji gospodujejo. Koliko se je že od pogoizdovanja Krasa govorilo in pisalo, pa žali Bog še malo malo se je storilo! — Kaj se misli s Krasom dalje početi, tega ne vem; tedaj o njegovem pogoizdenji ne bom govoril, ker se mi ne ljubi prazne slame mlatiti.

Priporočam pa saditi drevje poleg cest sploh. Drevje pri cestah je edino kazalo popotniku in vozniku pozimi ob času, ko s snegom mete, da se ceste ne poznajo, in če so tudi veliki zameti, zamore se ložej iz njih skopati, ker se vé kam obrniti, in se vé, da je na cesti. Visoko drevje pa tudi ceste varuje zametov, ker sneg čez drevje dalje zanese; zatoraj bi bilo treba drevje pri cestah tako posaditi, da burja sneg čez cesto nese. — Pa tudi poleg železnic bi drevje pomagalo, da bi burja je tako ne zametla.

Pač resno bi se imelo skrbeti, burjo overati, da bi železnica tako dolgo ne stala, kakor letos pred božičem. Škoda je ljudem velika, ki po postajah postopajo, ker naprej ne morejo ali pa domá naročenega blaga itd. pričakujejo, kterega bi se bilo posebno božične praznike dokaj prodalo. Saj ima železnica sama veliko škodo in veliko stroškov s snegom. Ako bi pa pri vsi skerblijivosti protivnica burja le ustavila hlapone in vozove za več dni kakor ravno pred božičem, bi saj mogoče bilo, pisma, časnike itd. po prejšni veliki cesti iz Ljubljane čez Verhniko, Logatec, Planino, Rakek in Lož, in od Planine dalje čez Postojno z lahкими vozmi ali pa peš pošiljati.

Da pa spet na drevje pridem, bi po mojih mislih najbolje bilo, ako bi se tako napravilo, kakor na Morav-

skem; ondi je povsod poleg cest drevje posajeno, ktero je po katasterskih merah soseskam izročeno; soseska mora zapovedano število sadnih dreves poleg cest ohraniti in za drevje skrbeti. Kar jih čez leto zmanjka ali se jih usuši, jih mora namestiti; ima pa tudi vžitek sadja. Ravno tako bi moralo pri nas biti. Posebna postava deželne vlade bi za Notranjsko imela zapoved dati, da bi se po vseh kantonskih in velikih cesarskih cestah, pa tudi poleg železnic sadno ali drugo drevje posadilo. Ako je soseska ali srenja odgovorna za drevje pri cestah, da se zmeraj celo število dreves ohrani, kolikor se ga usuši ali ga hudo bui človek končá, — ako ga srenja na svoje stroške toliko posadi, da je zapovedano število zmeraj polno, obljubim, da bodo soseske drugač pazile na take malopridneže, ki drevje poškodejejo.

Menim, da nikjer ni tako malo drevja, kakor ravno na Notranjskem. Če prehodimo ložki, planinski, postojnski, bistriški ali senožeški kanton ali komún, nikjer ne najdemo drevja pri cestah! Le vlada bi zamogla po resni zapovedi to zveršiti, kar ravno tukaj priporočam. Naj bi se pa tudi dobrotljivo na žalostni, pusti Kras obrnila, da bi saj nekoliko svoje skalovje in pečine zakrilo.

Ti pa, komisija za pogoizdenje Krasa, kje si? *)

Dragotin.

Gospodarske skušnje.

(Vole za glavo vpregati je napčno in škodljivo). Jarmi izvirajo še iz tistih starih časov, ko kmetje niso imeli nobenega zapopadka, kaj je za živino dobro, pa tudi za gospodarja samega. Misleči, da ima vol največjo moč v glavi, so ubogo živino uklenili paroma ali samotež v jarm, da reva brez potrebe terpi strašno, zraven pa glave še toliko obrniti ne more, da bi se branila breceljnom, ali kadar gré soncu ali vetru naproti. Sém ter tjé je spoznal že kak umen gospodar, da so naši stari očetje v tem kaj zabiti bili, al pogostoma se vidi še ta martra živine gospodarjem samim v škodo.

Preišimo to reč enmalo bolj natanko.

Taka vprega je velika škoda, ker živina v glavo vpregnena ne more vse svoje moči napeti, da bi vlekla s celim životom. Kadar živina — dobro vprežena — vleče, potiskuje s celim životom naprej; večidel vse svoje miške (vse meso in kite) nateguje; ziblje se in steguje z životom, glavo pa gori in doli premikuje.

Poglejmo pa živino za jarm v glavo vpreženo, kako terdo derži vrat; s celo močjo života ne more naprej potiskovati, in to toliko manj, ako je paroma vprežena. To je zoper naturo, prizadeva živini bolečine in ji zovoljo tega jemlje moč.

Najbolja vprega je komat kakor za konje, in zraven vsa druga oprava, kakor jo imajo na Angležkem povsod. Prebrisani Angleži so to že zdavnej spoznali in nikjer se ne

*) Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus! — bi se pač lahko reklo od tistega hrupa, ki je pred nekimi leti na vrat na nos hotel prestvariti Kras, — zdaj pa je vse tiho kakor v grobu! Vred.

vidi ne jarm ne igo. Res je, da je komat in kar je zraven treba, dražji kot jarm ali igo, — al če to, kar vol pridobi s komatom na moči pri delu, le rajtamo na peti del dobička (kar je gotovo še premalo), se v 250 delavnih dneh pridobi za 50 dni več moči, kateri, po 30 kr. rajtani, 25 od 100 činža nesó ali 500 gold. kapitala napravijo, — komat pa ne prižadene velikih stroškov; saj ti usnje za-nj dá volova koža sama, kteremu to dobroto skažeš. Recimo, da od 2 milijonov volov, ki jih ima naše cesarstvo, se jih vprega v jarm le 1 milijon skozi 200 dni, tedaj gré po gori omenjeni rajtengi najmanj 40 milijonov delavnih dni po tej neumni vpregi v zgubo, kar le po 30 kraj. rajtano znese leto in dan 20 milijonov gold. zgube. Ali ni to strašna pokora za martranje živine? Naj bi naši kmetje to reč dobro prevdarili in koj jutri vergli škodljive jarme na stran!

Monatblatt der Salzburger LWG.

(Gotov pomoček, da zajec dreves ne gloda). Vemo, da se bo marsikter gospodar smejal, ako bo spet bral od „gotovega pomočka“ zoper zajca. Al kaj moremo mi za to, ako povemo, kar smo našli v najnovejšem listu dunajske kmetijske družbe. Gospod Kolb zagotavlja, da je to mazilo sicer že staro, pa vselej gotovo. V verč volovske kervi (ki pa ne sme sterjena biti) deni za dve lopati ilovce in ravno toliko frišnega človeškega blata in drobú živinskega in 2 funta mizarskega lima, kterega pa moraš skuhati, da je redek kakor voda in potem ga vrelega vlij na uno dobro premešano zmes. Dva dni naj pri miru stoji to mazilo, potem pa z navadnim zidarskim pemzeljnom namaži drevesa. Celo zimo smerdí zajcu ta živalska zmes tako, da ti še blizo ne gré, kjer jo ovoha. (?)

(Korenje ali mērkva dobra konjska klaja). En vagán (mecen) ovsa in en vagán korenja konjem ravno toliko zaleže kakor dva vagána ovsa, ne, da bi korenje imelo toliko redivne moči v sebi kakor oves, ampak zato, ker stori, da želodec in čeva oves do dobrega pokuhajo. Če se konjem le sam oves poklada, ga gré dokaj neprebavljenega skozi. Če jim daš vsaki dan enmalo korenja (merkve), raji jedó, prekuhajo klajo veliko lože in tudi slabo seno jim ne preseda, ktero bi sicer z nogami teptali. — Tako piše ameriški časnik „Ohio Farmer“, iz kterega smo vzeli to skušnjo. Al tudi druge skušnje poterjujejo, da se korenje konjem kaj dobro prileže. Redijo se po njem in dlaka se jim sveti. Spomladi jim je korenje pravo zdravilo; terdovratni kašelj se je že večkrat ozdravil s korenjem. To pa ni res, da je samo korenje delavnim konjem že zadostna klaja, kakor tú in tam na Nemškem terdijo. Če nekteri pravijo, da je korenje konjem škodljivo, je to le takrat resnica, ako se ga jim preveč daje. Ako dobí konj 3 dele ovsa, 1 do 2 dela korenja in navadno mero sena, bo prav dobro izhajal, ako uima presilnega dela.

„Neue Erf.“

Za zimske večere kaj.

Letošnja zima in pa tista pred 100 leti.

Poslednjih 7 let, kar se je zima zgodaj začela, je bila vselej bolj mehka, kakor se je mōgla po vročih poletjih pričakovati. Med temi zimami zadnjih 7 let je letošnja pred božičem bila najhuja po celi Evropi; toliko snega je navalila, da že veliko veliko let ne pomnijo takega, in en dan se je skercilo srebro v gorkomeru R. do 15 stopinj pod zmerzljinec. Sploh se je v jeseni tudi mislilo, da letošnja zima bo huda in dolga; al — čeravno še ne vemo, kaj se še zdaj pelje — se vendar kaže, da bi letošnja zima utegnila poprejšnim šesterim zlo podobna biti, ktere so po novem letu kakošen dan merzle bile, sicer pa nenavadno mehke večkrat s pravim južnim vremenom. — V neki holandski sto let stari kroniki se bere o zimi leta 1759 do 1760 to-le: „Še nikoli ni bila zima tako huda kakor zdaj; hiša ni bila nikoli gorka, če se je kurilo tudi celi dan;

zmerzovala je voda tudi v zakurjenih sobah, če je količkaj od peči stala; kdor je perve dni leta 1760 mogel vetru nasproti iti, je šel komaj 1000 korakov pa je bil že ves terd od mraza; če je kdo vode izlil iz tretjega nadstropja hiše, je že v podobi ledú padla na tla; slina je zmerzovala ljudem na ustih; srež je segel 9 čevljev globoko; vse manjše reke so zmerznile skozi in skozi; tak mraz je bil, da je drobica oterpnila v hlevih in tiči so padali zmerznjeni izpod nebja; pustne veselice so popolnoma zamerznile, vse je bilo tiho in žalostno“. — Tako pripoveduje stara kronika. Če tudi morebiti vse ni do zobca res, vendar vse ni zlagano; gotovo je, da pred 100 leti v tem času je bila vsa druga kot je letos.

Glasi o cesarskem ukazu, zastran učnega jezika v šolah.

II.

(Konec.)

B. Naj bo slovenščina pripomočni jezik tudi ondi, kjer se po nemški razlaga, tedaj z eno besedo v celi gimnaziji.

Vzroki:

1. Pravično je, da ima slovenski mladeneč priložnost, se v svojem jeziku tako omikati, da zamore potem o vsaki znanosti po domače se pogovarjati, da mu ne zmanjka nikoli besed. Potrebno je tedaj, da mu se povsod saj tehniške in umetniške izreke tudi po domače povedó.

2. Pravično je tudi, da se ondi, kjer se govori o tujih narodih, o tujih navadah in šegah, o starih verah Gerkov, Rimljanov in Nemcov itd., te tuje reči z domačimi sedanjimi in nekdanjimi primerjajo, da ne bomo tujci v svoji hiši, domá pa v tuji.

3. Vsak jezik ima svoje fraze in svoje misli; naj se te fraze tudi po slovenski povedó, zlasti kadar se kaj prestavlja. Dostikrat brez tega učenec ne more tujega jezika prav razumeti. Do dobrega se dadó take fraze le z domačim jezikom razložiti. Slovenščina bo vsak nauk kolikor toliko tudi takim učencem pospešila, ki nemški že dobro znajo. Slovenec misli po slovenski, naj se tudi slovenskim učencem ne jemlje slovensko mišljenje, sicer ne bo znal nikakor misliti, ne slovenski ne nemški, pa bo njegovo pisanje čudno rogovilasto in okorno, polno tistih nesrečnih trop in figur. Zakon nature je tak, da se misli le v maternem jeziku, ker ta s človekom raste in ga skoz in skoz prešine; kdor pa po prirojeni naturi misli, tudi po nji govori in piše, to je, on govori in piše jasno, jedrasto, prosto, naravnost, in to govorjenje in pisanje mu ostane tudi v tujem jeziku. Skušnja uči, da učenci, ki znajo dobro slovenski pisati, pišejo večidel tudi dobro nemški ali kak drug jezik; vzrok je, ker so pridobili si „Sprachbewusstsein“, ki se dá le z maternim jezikom zbuditi. Skerbno je tedaj paziti, da se našim učencem slovensko mišljenje ne skalí, ker bi to tudi drugim jezikom na škodo bilo. O tem bom še pozneje govoril.

4. Dosti mladih ljudi z dobro voljo pa slabejo glavo se uči tudi v višjih šolah preveč iz glave, brez zrelega premislika. Take ljudi smo imenovali včasí „piflarje“. Njihovo učenje je pač malo koristno. Taki učenci naj se silijo, da svoj „lekcijon“ tudi po domače povedó. Prestavlja je bodo naučili se misliti. Drugega pripomočka ni za-nje. Da pa ta pomaga, sem se večkrat sam prepričal.

Imel sem na priliko prav pridnega učenca iz Štajarskega. Zgodovino mi je pravil, kakor klepetec; ker se mi je pa zdelo, da premalo misli, sem ga jel nekoliko sém ter tjé prašati in zdajci je omolknil; znal je „lekcijon“; kar je pa pred bilo, je pa vse pozabil in zato tudi lekcijona ni razumel. Posihmal sem mu rekel, da mi po slovensko odgovarja; od konca mu je terdo šlo, ker je bil preveč na „piflanje“ navajen; sčasoma pa je čedalje bolj ročno odgo-